

Grzegorz Ślusarz

Recenzja książki: Andrzej Czyżewski,
Joanna Strońska-Ziemann, *Obszary wiejskie
w podregionie pilskim przed i po akcesji Polski do UE*¹

Book Review: Andrzej Czyżewski, Joanna Strońska-Ziemann,
Obszary wiejskie w podregionie pilskim przed i po akcesji Polski do UE

Monografia ukazała się w 2016 r. nakładem Wydawnictwa Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy. Została opracowana na podstawie rozprawy doktorskiej Joanny Strońskiej-Ziemann przygotowanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Andrzeja Czyżewskiego, której obrona odbyła się na Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu w maju 2016 r.

Jest to interesujące, obszerne, wieloaspektowe studium badawcze poświęcone problematyce rozwoju obszarów wiejskich z uwzględnieniem determinantów tego rozwoju oraz ich spójności w sferze społecznej, gospodarczej i środowiskowo-przestrzennej, w okresie przed- i poakcesyjnym. Podjęta przez autorów problematyka jest ważna, aktualna, a zarazem trudna – zwłaszcza w kontekście przyjętego zakresu przestrzennego i czasowego badań. Uzasadnieniem powyższego jest fakt, że badaniami szczegółowymi zostały objęte obszary wiejskie podregionu i tworzące go gminy, a więc odnoszą się one do lokalnego poziomu podziału administracyjnego, w małym stopniu rozpoznanego w kontekście wpływu procesu integracji na ich rozwój i czynników determinujących ten rozwój.

Badania szczegółowe przeprowadzono na obszarach wiejskich jednego z podregionów Wielkopolski – pilskiego. Tak więc dotyczą one obszarów zlokalizowanych w regionie należącym do najlepiej gospodarczo rozwiniętych w kraju, a zarazem silnie zróżnicowanego. Zróżnicowanie to jest szczególnie widoczne i odczuwalne na obszarach wiejskich, które w kontekście realizacji koncepcji zrównoważonego

Dr hab. Grzegorz Ślusarz, prof. UR, Katedra Polityki Gospodarczej, Wydział Ekonomii, Uniwersytet Rzeszowski, ul. M. Ćwiklińskiej 2, 35-959 Rzeszów, gslusarz@ur.edu.pl.

¹ Andrzej Czyżewski, Joanna Strońska-Ziemann, *Obszary wiejskie w podregionie pilskim przed i po akcesji Polski do UE*, Wydawnictwo Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2016, s. 277.

rozwoju oraz celów polityki spójności powinny być traktowane ze szczególną starannością. Ponadto podregion pilski jest dobrym przykładem wielu procesów dotyczących specyficznych obszarów wiejskich w Polsce, na które składają się m.in. problemy wynikające z dużego strukturalnego zróżnicowania rolnictwa, występowania niekorzystnych uwarunkowań przyrodniczych dla produkcji rolniczej i równocześnie istnienia obszarów o wysokich walorach przyrodniczych powodujących wiele ograniczeń dla prowadzenia działalności gospodarczej. Na dodatek w podregionie pilskim występują problemy będące konsekwencją niekorzystnych skutków restrukturyzacji państwowego sektora rolnictwa. Można zatem stwierdzić, że badania wypełniają lukę związaną z rozpoznaniem złożonych problemów rozwoju specyficznych obszarów wiejskich. Przy tym uwzględniają wieloaspektowe podejście i szeroki katalog czynników kształtujących te procesy, w tym czynniki związane z procesem integracji – z pełnym członkostwem Polski w UE. Jest to wiedza niezmiernie istotna z punktu widzenia potrzeby stymulowania procesów rozwoju obszarów wiejskich, zwłaszcza w kontekście realizacji koncepcji rozwoju endogenicznego, sprzyjającego aktywizacji społeczności lokalnej oraz uzyskiwaniu efektów synergicznych. Jest ona również ważna z punktu widzenia oceny skuteczności wykorzystania instrumentów służących realizacji celów Wspólnej Polityki Rolnej oraz polityki regionalnej związanej z budowaniem i poprawą spójności obszarów wiejskich. Badania w skali lokalnej są w dużej mierze utrudnione przez ograniczony dostęp do danych statystycznych na tym poziomie. Z powyższego też wynika m.in. wspomniana trudność realizacji podjętej problematyki badawczej.

Monografia, łącznie z aneksem, liczy 277 stron. Zasadnicza jej część składająca się z pięciu obszernych rozdziałów została poprzedzona wstępem, a zakończona podsumowaniem. Struktura pracy jest podporządkowana realizacji wyznaczonych celów i weryfikacji hipotez. Obszerność rozdziałów w dużym stopniu wynika z przyjętej procedury badawczej, w której zastosowano teoretyczno-empiryczną ich konstrukcję (studia literatury przedmiotu stanowią tu wprowadzenie do zasadniczej analizy zagadnień będących przedmiotem rozważań w poszczególnych rozdziałach). W tym miejscu należy podkreślić, że wysokim walorem pracy jest jej strona metodyczna, zaprezentowana w początkowej części (wstęp i rozdział pierwszy) oraz w rozdziale trzecim. Określono w niej precyzyjnie cele badań, wyjaśniono zasadność ich realizacji w połączeniu z właściwym doбором danych empirycznych, zaprezentowano założone hipotezy robocze oraz przedstawiono sposoby ich weryfikacji.

Na szczególne podkreślenie, w kontekście walorów metodycznych monografii, zasługuje rozdział trzeci – poświęcony określeniu głównych przyczyn zmian zachodzących w okresie objętym badaniami. Realizując założenia tego rozdziału, wykorzystano analizę czynnikową jako narzędzie wyjaśniające zmienność determinant

rozwoju obszarów wiejskich badanego podregionu. Biorąc pod uwagę zakres tej analizy, przyjęte tu rozwiązanie należy uznać za dosyć oryginalne, jako że w tym przypadku analiza czynnikowa dotyczy trzech przekrojów czasowych, podczas gdy w większości analiza taka odnosi problem badawczy do jednego przekroju czasowego. Uwydatnić należy tu również bardzo kompleksowe podejście do badań, o czym świadczy to, że podstawą doboru zmiennych był zbiór aż 70 cech, z których ostatecznie wykorzystano 15.

Założony cel główny monografii, czyli „kompleksowe określenie poziomu rozwoju gmin podregionu pilskiego, z uwzględnieniem jego determinantów i spójności w okresie przed i poakcesyjnym”, autorzy książki osiągają przez realizację siedmiu celów cząstkowych. W pracy postawiono trzy hipotezy, których weryfikacja została przeprowadzona dzięki realizacji założonych celów szczegółowych, a przede wszystkim w wyniku analizy związków pomiędzy poziomem absorpcji środków unijnych a determinantami i komponentami rozwoju, analizy przemian zachodzących w strukturach gospodarstw rolnych w latach 1996, 2002 i 2009 oraz określenia poziomu wskaźnika syntetycznego oraz poszczególnych komponentów rozwoju w okresie 1996–2010.

W zasadniczej części pracy (rozdział drugi) poświęconej determinantom rozwoju obszarów wiejskich badanego podregionu, z uwzględnieniem jego osobliwości, określono zmienne opisujące sytuację w odniesieniu do badanych grup czynników społeczno-gospodarczych i środowiskowych gmin w trzech, przyjętych do badań, przekrojach czasowych. Autorzy zastosowali w analizie systemowe podejście do problemu, poczynając od identyfikacji cech dla każdej grupy czynników, poprzez oceny cząstkowe dla każdej grupy, dochodząc do oceny syntetycznej obejmującej wszystkie cechy w analizowanych grupach. Przy tym analizy w ujęciu zarówno cząstkowym, jak i syntetycznym były prowadzone w podobnym układzie – w czterech grupach (klasach) wyodrębnianych na podstawie średniej arytmetycznej zestandaryzowanych cech i ich odchylenia standardowego. Analiza dotyczyła wspomnianych trzech okresów objętych badaniami, co umożliwiło ocenę zachodzących zmian. W ten sposób uzyskano bardzo bogaty materiał pozwalający na kompleksową ocenę rozwoju badanego podregionu na poziomie lokalnym. Niewątpliwym, dodatkowym walorem analizy jest tu, jak i w całej pracy, graficzna prezentacja wyników.

W rozdziale trzecim, o którym wspomniano już przy omawianiu metodycznej strony monografii, określono (na podstawie analizy czynnikowej) główne przyczyny zmian zachodzących w gminach podregionu. Z badań wynika, że w badanym podregionie rozwój był indukowany przez poziom przedsiębiorczości, sytuację na rynku pracy i wynikał z uwarunkowań przyrodniczych. Autorzy dochodzą tu do interesującej konkluzji, że w badanym podregionie na rozwój gmin obszarów wiejskich destymulująco wpływało rolnictwo. Przyczynami destymulującej roli

tego czynnika są m.in.: wyraźna polaryzacja gmin ze względu na występowanie wielkoobszarowych i małych gospodarstw, zanik struktur społeczno-gospodarczych we wsiach po likwidacji PGR, zaszczości historyczne wyraźnie różnicujące badany obszar oraz niekorzystne uwarunkowania przyrodnicze.

Kolejny, czwarty rozdział jest poświęcony badaniu spójności rozwoju społeczno-gospodarczego oraz środowiskowego. Dokonano tego poprzez badanie dysproporcji w odniesieniu do poszczególnych składowych (komponentów) rozwoju zrównoważonego, jak i na podstawie wskaźnika syntetycznego. Uwzględnienie w analizie rozkładu przestrzennego udziału poszczególnych komponentów w rozwoju gmin oraz założonych przekrojów czasowych pozwoliło ocenić autorom harmonijność rozwoju zarówno w całym analizowanym obszarze, jak i w poszczególnych latach.

Ostatni, piąty, rozdział monografii jest poświęcony próbie oceny adekwatności wsparcia unijnego do specyficzności obszaru badań wynikającej z poziomu rozwoju gmin i ich spójności. Ocenione zostało wsparcie skierowane do gmin wynikające z płatności obszarowych i uzupełniających oraz płatności wspierających rozwój obszarów wiejskich. Analiza miała charakter kompleksowy, uwzględniono w niej liczbę składanych wniosków, kwotę przypadającą na gospodarstwo, odsetek gospodarstw korzystających ze wsparcia i odsetek wykorzystanych środków w ramach różnych działań związanych z poszczególnymi programami. W konkluzji swoich rozważań autorzy dochodzą do wniosku, że wsparcie było adekwatne do problemów występujących w obszarze badań i przyczyniło się do rozwoju gospodarstw poprzez unowocześnienie parku maszynowego i metod produkcji, przy uwzględnieniu potrzeb wynikających z ochrony i kształtowania środowiska, jak również poprzez zwiększenie przychodów gospodarstw wynikających z Jednolitych Płatności Obszarowych (JPO). Rolnicy wykazywali spore zainteresowanie pozyskiwaniem wsparcia i dużą zdolność absorpcji środków – zwłaszcza inwestycyjnych – na południu podregionu oraz związanych z programami rolno-środowiskowymi na północy.

Zasadniczą część pracy kończy dosyć obszerne podsumowanie. Odnosi się ono do realizacji założeń poczynionych na wstępie. Autorzy wykazali w nim realizację wszystkich założonych celów i pozytywną weryfikację założonych hipotez, dające podstawy kompleksowej diagnozy rozwoju badanych obszarów wiejskich na poziomie lokalnym przed i po akcesji Polski do Unii Europejskiej. Zaprezentowana przez nich metodyka badań może być wykorzystywana w badaniu obszarów wiejskich innych regionów, a wiele z uzyskanych wniosków można uogólnić, zwłaszcza w odniesieniu do jednostek terytorialnych o zbliżonym charakterze.

Podsumowując, należy stwierdzić, że książka prof. dr. hab. Andrzeja Czyżewskiego i dr Joanny Strońskiej-Ziemann zasługuje na wysoką ocenę, tak ze względu na podjętą w niej ważną i aktualną problematykę, jak i zaprezentowany

warsztat badawczy. Można powiedzieć, że agroekonomia wzbogaciła się o kolejną, cenną pozycję skłaniającą do refleksji i dyskusji nad rozwojem obszarów wiejskich z uwzględnieniem poziomu lokalnego oraz nad czynnikami determinującymi ich spójność w okresie przedakcesyjnym i po uzyskaniu pełnego członkostwa w Unii Europejskiej. Na tej podstawie można również ocenić rolę i skuteczność środków unijnych w kształtowaniu rozwoju obszarów wiejskich. Książka jest cenną pozycją dla środowisk naukowych i studentów, ale nade wszystko dla osób odpowiedzialnych za kształtowanie rozwoju obszarów wiejskich, zwłaszcza na poziomie lokalnym i regionalnym. Tym ostatnim dostarcza nie tylko wiedzy teoretycznej, ale i profesjonalnej diagnozy procesów zachodzących w obszarach wiejskich objętych badaniami.